

Олександр Дзиговський

доктор історичних наук, професор

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Вул. Єлісаветинська, 12, 65082, Одеса, Україна

Email: arch_ethn@onu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0479-7745>

Рецензія на книгу:

**Любичев, М. В. *Рання історія днепро-донецької лесостепи*.
Харьков, 2019. Ч. 1, 268 с.; Ч. 2., 368 с.**

Хронологічний період, котрий визначається римським часом і початком епохи Великого переселення народів прийнято вважати одним з найцікавіших та найдраматичніших у давній історії Європи. Таке визначення цілком виправдане, оскільки це був період піку могутності та кризи Римської імперії, її масштабних війн з варварами, формування як значних міграційних потоків варварів, так і їх перших державних утворень. Необхідно підкреслити, що утворення досить значних міграційних варварських потоків у зазначений хронологічний відрізок започаткували саме готи своїм пересуванням зі Скандзи спочатку до Готискандзи, а потім і в «країну Ойум». Ці події разом з Маркоманськими війнами 166–180 рр. н. е. та «скіфськими» або «готськими» походами 238–270 рр. н. е. сколихнули практично весь Європейський Барбарікум і призвели до кардинальних змін етнічної мапи Європи, включаючи, зрозуміло, і Дніпро-Донецький лісостеп. Отже, з відтворенням ранньої історії останнього у вказаних хронологічних межах не лише

Як цитувати: Дзиговський, О. Рецензія на книгу: Любичев, М. В. *Рання історія днепро-донецької лесостепи*. Харьков, 2019. Ч. 1, 268 с.; Ч. 2., 368 с. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія», вип. 60, 2021, с. 146-149.

In cities: Dzyhovskiy, O. Book review: Lyubichev, M. V. *Ranniaia istoriia dnepronetskoii lesostepi*. Khar'kov, 2019. Ch. 1, 268 s.; Ch. 2., 368 s. The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: History, no. 60, 2021, s. 146-149.

відтворюється давня історія України, але ще й «наповнюються» певним змістом і окремі «білі плями» європейської історії, що, власне, визначає, і актуальність, і наукову значущість проблематики монографії М. В. Любичева.

Одразу зазначу, що це дослідження, на моє глибоке переконання, можна вважати, безперечно, вдалим. Навіть більше, мені здається, що воно може слугувати класичним прикладом фундаментального вивчення давньої історії населення окремо взятого східноєвропейського регіону, у цьому випадку Дніпро-Донецького лісостепу, у конкретно визначений час, а саме I–V ст. н. е., наукова новизна котрого полягає в тому, що тут дуже виразно простежується справді цілокупна концепція культурно-історичного розвитку цих земель у римський час та на початку епохи Великого переселення народів, з абсолютно обґрунтованим визначенням основних етапів цього розвитку та чіткою і якісною характеристикою останніх. І ось цьому очевидному успіху автора сприяли передусім систематизація та узагальнення максимально широкого кола археологічних матеріалів, глибокий аналіз котрих та зіставлення його зі свідцтвами наративних джерел врешті–решт і дозволили йому дійти цілком обґрунтованих, послідовних та не менш переконливих ключових висновків, котрі одночасно можна вважати й головними здобутками цього дослідження.

Серед них насамперед відзначу наявність у монографії М. В. Любичева вкрай важливого розділу «Методика исследования культурных процессов и проблемы исторической реконструкции», під основними авторськими положеннями котрого я готовий підписатися без будь-яких вагань. Наскільки мені відомо, у такому обсязі і на такому високому науковому рівні подібні напрацювання в узагальнювальних дослідженнях, де відтворюється саме рання історія Дніпро-Донецького лісостепу I–V ст. н. е., здійснено вперше.

Безсумнівними здобутками дослідження слід визнати й висновки автора стосовно існування в регіоні у проміжку від середини II до середини III ст. одного хронологіко-культурного горизонту — постзарубинецького, що незаперечно засвідчено археологічними матеріалами, а також хронологіко-культурного горизонту Боромля, котрий датується в межах середини III — початку/першої чверті IV ст.

Очевидними успіхом і заслугою автора є розроблення систем хронології практично для кожної з груп пам'яток регіону. Повністю

погоджуючись зі сформульованими в автора принципами її побудови та акцентуючи увагу на обґрунтованості цих принципів, хочу зауважити, що М. В. Любичев розробив і навіть (без перебільшення) створив принципово нову хронологічну схему старожитностей Дніпро-Донецького лісостепу римського часу та початку епохи Великого переселення народів. Гадаю, вона цілком заслужено може вважатися першою, по-справжньому цілісною регіональною хронологічною схемою, що будь-коли пропонували дослідники для пам'яток окресленої території I–V ст. н.е. При цьому надзвичайно складно втриматися від ще однієї схвальної ремарки: навіть у такій добре збалансованій хронологічній схемі своєю якістю вирізняється система хронології черняхівських поховальних пам'яток спільно з похованнями під курганним насипом з черняхівськими речами, котра репрезентує п'ять фаз. За своєю виразною фундаментальністю ця система хронології черняхівських старожитностей, як мені здається, вже найближчим часом повинна посісти чільне місце серед низки інших розробок, що вже визнані в науковому середовищі фахівців із заявленої проблематики.

Особливої уваги, на мою думку, заслуговує панорамне полотно ранньої історії Дніпро-Донецького лісостепу I–V ст. н.е., вивчивши котре, я погоджуюсь з висновком автора, що виникнення постзарубинецького горизонту в цьому регіоні відбувалося внаслідок міграції сюди груп населення з північно-західних територій. Археологічні матеріали це справді підтверджують. Не викликає якихось принципових зауважень і теза щодо характеру постзарубинецько-сарматських взаємовідносин у досліджуваному регіоні, які полягали в тому, що номади, очевидно, виступали посередниками в торговельних відносинах постзарубинецького населення з античними центрами Понту Евксинського. Зовсім не втратив своєї актуальності й висновок автора стосовно горизонту Боромля, старожитності котрого з'являються в регіоні внаслідок переселення на ці землі з території Верхнього Подністрів'я носіїв групи Дем'янів-Черепин і які є одночасно як археологічним еквівалентом цього переселення, так і його матеріальним свідченням. Повністю підтримую висновок М. В. Любичева відносно того, що поява пам'яток горизонту «класичної» черняхівської культури в досліджуваному регіоні найтісніше пов'язана з угодою 332 р. н. е. між Римом і готами, коли в останніх в умовах мирних взаємовідносин з Імперією з'явилась дуже сприятлива нагода для освоєння нових земель.

І, нарешті, надзвичайною цікавою є й теза автора щодо головних причин занепаду черняхівської культури у Дніпро-Донецькому лісостепу. Цей процес, на думку М. В. Любичева, був дуже швидкоплинним і відбувся внаслідок господарсько-екологічної катастрофи.

Цей список авторських здобутків можна і продовжити, однак навряд чи в цьому є якась нагальна необхідність, оскільки і так цілком зрозуміло, що монографія М. В. Любичева «Рання історія Дніпро-Донецької лесостепи I–V вв.» являє собою фундаментальне дослідження, яке виконане на високому науковому рівні, що засвідчує професійну зрілість її автора. Поява монографії, поза всяким сумнівом, стане значущою подією серед широкого загалу археологів, істориків та краєзнавців, і вона, безперечно, буде корисною всім читачам, котрих цікавить як давня історія України, так і європейська історія.

Oleksandr Dzyhovskiy

Doctor in Historical Science, Professor

Odessa I. I. Mechnikov National University

Yelisavetynska, Str., 12, 65082, Odesa, Ukraine

Email: arch_ethn@onu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0479-7745>

Book review:

Lyubichev, M. V. *Ranniaia istoriia dnepro-donetskoï lesostepi.*

Khar'kov, 2019. Ch. 1, 268 s.; Ch. 2., 368 s.

Текст надійшов до редакції 01.10.2021.

The text was received by the editors 01.10.2021.

Текст затверджено до друку 29.11.2021.

The text is recommended for printing 29.11.2021.